

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ ДИЗАЙНУ І МИСТЕЦТВ

Факультет «Образотворче мистецтво»

Кафедра теорії і історії мистецтв

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор

з науково-педагогічної роботи

М.І. Токар

2021 року

**РОБОЧА ПРОГРАМА
НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ
«ОСНОВИ КУРАТОРСТВА»**

першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
Галузь знань 02 «КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО»
Спеціальність: 023 «Образотворче мистецтво,
декоративне мистецтво, реставрація»

Харків – 2021

Програму розроблено кафедрою теорії і історії мистецтв Харківської державної академії дизайну і мистецтв

Розробники програми:

Корнев А.Ю., старший викладач кафедри ТІМ

Найденко В.О., викладач кафедри ТІМ

Обговорено та рекомендовано на засіданні кафедри теорії і історії мистецтв Харківської державної академії дизайну і мистецтв

Протокол № 13 від 30 квітня 2021 року

В.о. завідувача кафедри Сушко В.А. Сушко

Узгоджено:

Декан факультету «Образотворче мистецтво» Шевченко В.Я. Шевченко

Завідувач навчального відділу ХДАДМ Жернокльова Г.О. Жернокльова

Затверджено Методичною радою ХДАДМ

Протокол № 20-05 від "14" травня 2021 року

АНОТАЦІЯ

до навчальної дисципліни «Основи кураторства»

освітньо-кваліфікаційний рівень: бакалавр

Даний курс лекцій, практичних та самостійних занять передбачає вивчення основних аспектів становлення світового та українського інституту кураторства; оволодіння базовими поняттями та професійною термінологією; засвоєння основних принципів роботи різних типів кураторів; опанування основних принципів написання кураторського проекту (виставки) та розробку власного навчального кураторського проекту.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться **90 год.** (45 год. аудиторної роботи (24 лекційних, 41 семінарських і 45 год. самостійної роботи) для студентів денної форми навчання /**3** кредитів ECTS.

ABSTRACT

of the educational discipline “Basics of curation”

education-qualifying level: bachelor

The represented course of lectures, practical and original studies involves the study of the main aspects of the formation of the world and Ukrainian institute of curation; mastering basic concepts and professional terminology; learning the basic principles of work of different types of curators; assimilation the basic principles of writing a curatorial project (exhibition) and developing your own educational curatorial project.

90 hours (45 hours of classroom work (24 lectures and 21 seminars) and 45 hours of independent work) for students of full-time study forms are allocated for the study of the discipline / 3 credits ECTS.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, спеціалізація	Характеристика навчальної дисципліни
		Денна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань:02 «Культура і мистецтво»	Нормативна
	Спеціальність - 023 ОПП «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація»	
Модулів – 2	Спеціалізація «Мистецтвознавство» (теорія і історія мистецтв).	Рік підготовки: 3-й
Змістових модулів – 2		Семестр: 5-й
Загальна кількість годин – 90	Перший рівень вищої освіти	Лекції: <u>24 год.</u>
		Семінари <u>21 год.</u>
		Самостійна робота: <u>45 год.</u>
		Види контролю: <u>Залік</u>
<u>Тижневих годин аудиторних</u> – 3 (у 5 семестрі)		
самостійної роботи студента – 3 (у 5 семестрі)		

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить (%):

для денної форми навчання: аудиторних занять – 50%, індивідуальна робота – 50%;
на заочному відділенні не викладається.

2. Мета і завдання вивчення дисципліни

Метою навчальної дисципліни «Основи кураторства» є формування у студентів професійних компетентностей, спрямованих на вивчення історичного досвіду кураторської справи, усвідомлення закономірностей її розвитку та вміння аналізувати еволюцію кураторських практик у цій галузі художньої культури на прикладі видатних історичних і сучасних взірців.

Основними завданнями вивчення дисципліни є:

- поглиблення і систематизація знань з обраного фаху;
- створення відчуття професійної приналежності до обраного фаху на рівні критичного аналізу досягнень кураторства у світовій художній культурі;
- забезпечення необхідної теоретичної підготовки студентів до професійної діяльності.

Дисципліна «Основи кураторства» забезпечує наступні загальні (базові) і фахові компетентності.

Загальні (базові) компетентності:

- здатність до аналізу та синтезу;
- здатність генерувати нові ідеї (креативність);
- здатність застосовувати методологію наукових досліджень на теоретичному і практичному рівні;
- здатність до використання інформаційно-комунікаційних технологій.

Фахові (професійні) компетенції:

- здатність до пошуку, опрацювання, аналізу та синтезу інформації щодо актуальних проблем кураторської діяльності.

- здатність аналізувати і пояснювати історико-культурні, історико-художні, соціокультурні, семантичні, формально-образні і формально-стилістичні чинники розвитку світового та українського кураторства;
- здатність до визначення ефективності та апробації сучасних підходів та концепцій до інтерпретації феноменів кураторської діяльності.

У результаті вивчення курсу «Основи кураторства» студент **повинен знати:**

- історію становлення кураторства на Заході;
- історію становлення кураторства в Україні;
- принципи діяльності куратора;
- типологічні особливості виставок у контексті кураторської роботи;
- принципи написання кураторського проекту.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студент **повинен вміти:**

- володіти фаховою термінологією;
- використовувати інформаційно-комунікаційні технології;
- розрізняти основні типи кураторства,
- аналізувати кураторські проекти;
- сформулювати концепцію кураторського дослідження та написати власний кураторський проект.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студент **повинен мати навички:**

- володіння фаховою термінологією;
- використання інформаційно-комунікаційних технологій;
- створення концепції кураторського проекту;
- створення власного кураторського проекту.

3. Програма навчальної дисципліни

Дисципліна «Основи кураторства» викладається студентам першого рівня вищої освіти (бакалавріату за ОПП «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація»). Інформативний зміст навчальної дисципліни «Основи кураторства» складається з 8 тем, які розділені на 2 модулі.

Змістовий модуль 1. Історико-теоретичні аспекти кураторської практики.

Тема 1. Вступ. Кураторство як предмет мистецтвознавчого вивчення. Поняття «кураторство». Професійна термінологія «кураторства». Кураторство в системі мистецтв. Типологія кураторської діяльності. Основні форми кураторської діяльності та особливості їх функціонування. Передумови формування сучасного інституту кураторства. Музейний куратор. Незалежний куратор. Куратор бієнале. Перформативний куратор. Сучасні художні інституції кураторської діяльності (художня галерея, творче об'єднання, бієнале). Кураторство як фактор розвитку системи сучасного мистецтва. Кураторство і арт-критика. Індивідуальні ролі в сучасному мистецтві: художники, теоретики, критики, куратори, галеристи, колекціонери, дилери та арт-менеджери.

Тема 2. Історія становлення кураторства. Розвиток інтересу до виставок в історії образотворчого мистецтва. Потреба в публічному засвідченні володіння мистецькою колекцією та їхні зображення в інтер'єрах мистецьких творів з XVII ст. Становлення нових принципів експозиції в XIX ст. та формування основних виставкових осередків (приватні комерційні галереї, музеї, приватні домашні колекції, майстерні мистців). Новаторські проекти з конфігурацією картин на стінах в XIX ст. Від Салону до Бієнале. Всесвітні виставки. Спільні проекти музейників і мистців 1920-х – 1930-х рр. («Сучасний кабінет» (1928) Ель Лисицького та «Кімната сучасності (1930) Ласло Мохой Надя) для Провінційного мистецтва міста Ганновер. Музей сучасного мистецтва (MoMA,

1929) як перший музей, що програмно колекціонував і експонував сучасне мистецтво. Національний музей нового західного мистецтва (НМНЗМ) у Москві (1923) та його подальша ліквідація.

Дематеріалізація кураторського методу в 1960-і рр.. Кураторські проекти за межами музейних і галерейних майданчиків та його важливі представники: Харальд Зеєман, Дороті Міллер, Понтюс Хультен, Ханс Ульріх Обріст, Окуї Енвезор, Ніколя Бурріо, Крістін Масель, Віктор Мізіано, Марта Рослер та інші.

Тема 3. Європейське мистецтво та мистецтво Сходу в сучасних кураторських проектах. Фігура куратора в історичному розвитку. Музейне кураторство. Найвидатніші куратори в музеях світу. Куратор відділу «Малюнки та принти» Метрополітен музею в Нью-Йорку Кармен Барбах та її проект «Мікеланджело: божественний кресляр і дизайнер»; Голова відділу європейського образотворчого мистецтва та скульптур в Художньому інституті в Чикаго Глорія Грун та її проект «Гоген: художник як алхімік»; Співробітник Королівської академії мистецтв у Лондоні Пер Румберг та його проект «Леонардо да Вінчі: художник при Міланському дворі»; Виставковий директор колекцій та виставок фонду Барнса в Філадельфії Ненсі Айресон та її проекти «Портрети Сезонна», «Пікассо 1932: любов, слава, трагедія». Нові методи у спілкуванні з аудиторією, запроваджені куратором японського мистецтва Музею образотворчого мистецтва у Бостоні Сарою Томпсон (ігри в інтернеті, вікторини). Проект головного куратора відділу перського, арабського і турецького мистецтва Массумаха Фархада «Мистецтво Корану: скарби Музею турецького та ісламського мистецтва» у Вашингтоні; проект куратора південноазійської колекції Британського музею у Лондоні Імми Рамос «Віртуальне паломництво: переосмислення великої святині Індії – Амаравати; проект професора індійського мистецтва та архітектури Школи мистецтва та естетики при Університеті Джавархарлала Неру в Нью-Делі Намана Ахуйя «Індія та світ»; проект куратора центру китайського мистецтва Музею мистецтв у

Філадельфії Хіромі Кіношіти «Реінсталяція постійної галерії кераміки династії Сун».

Тема 4. Українське кураторство. Відсутність інституту кураторства в Україні до 1991 р. Налагодження контактів з міжнародними професійними спільнотами. Відкриття Центру сучасного мистецтва Джорджа Сороса (1993). Історичне місце перших українських виставок сучасного мистецтва в контексті світових практик. Роль Ю. Соколова (Львів), О. Ройтбурда (Одеса), С. Браткова (Харків) як організаторів новітніх явищ в художньому процесі в Україні. Включення до виставкових територій 1990-х приватних майданчиків (власних квартир), публічних просторів (вулиці, галявини), тимчасово орендованих приміщень (Київський планетарій тощо). Інсталяційний підхід у кураторстві 1990-х. Дискурсивний підхід у виставках 2000-х. Новий виток міжнародної інтеграції сучасного українського мистецтва. Приватна інституція як флагман презентації міжнародного сучасного мистецтва в Україні. Українські куратори. Мистецьке середовище Харківщини як важливий центр кураторських ініціатив.

Змістовий модуль 2. Поліфункціональна роль куратора в системі сучасного мистецтва.

Тема 5. Кураторська діяльність в сучасному мистецтві. Розуміння сучасного мистецтва як синтезуючого феномену, що включає різноманітні форми художньої творчості і сприйняття. Синтез різних мистецьких сфер в сучасних художніх проектах (музики, театру, кіно, літератури). Зв'язок з наукою, журналістикою, економікою, дизайном) як вияв тенденцій постмодернізму. Бієнале і фестивалі як форми актуалізації сучасного мистецтва. Роль кураторів у формуванні фестивалів, бієнале сучасного мистецтва. Особливості роботи бієнального куратора (володіння величезним масивом інформації про актуальні художні тенденції та здобутки різних країн, тривалий досвід роботи з різними мистцями, володіння особливими навичками експозиціонера та масштабною візуальною уявою, вміння пов'язати місцевий контекст із глобальним).

Studio visit як важлива складова кураторської практики. Взаємозв'язок куратора і художника. Створення власного навчального проекту (виставки): відвідування майстерні художника та його інтерв'ювання, формування концепції виставки та відбір робіт для неї.

Тема 6. Сучасна кураторська діяльність та арт-ринок. Куратор як посередник між мистецтвом і ринком. Арт-ринок як важливий фактор актуалізації сучасного мистецтва. Художній проект та його концептуальність як складові частини сучасного арт-ринку та невід'ємний елемент кураторської діяльності. Арт-ринок як некерований процес комерціалізації мистецтва з тенденцією до заниження духовних цінностей і підміні масових естетичних понять. Роль міжнародних ярмарків в арт-ринку сучасного мистецтва. Премія та гранти як форма інституційної підтримки художників в системі сучасного мистецтва. Фандрейзинг як інструмент залучення коштів на кураторський проект. Продовження власного навчального проекту (виставки): написання резюме, розробка дизайну, виготовлення реклами кураторського проекту).

Тема 7. Робота з текстами виставки. Програма реалізації проекту. Формати текстів, які супроводжують виставку: інтерв'ю, есе, репортаж, кураторський текст, прес-реліз. Процес роботи над кураторським текстом. Стиль і тон кураторського тексту. Заходи, які презентують проект: формат (виставка, лекція, екскурсія тощо), теми, учасники. PR-заходи проекту. Продовження власного навчального проекту (виставки): розробка дизайну, виготовлення реклами кураторського проекту, PR-заходів тощо).

Тема 8. Реалізація кураторського проекту. Робота з різними аудиторіями і комунікаційна стратегія проекту. Створення іміджу. Як підготувати і провести відкриття (і чому це важливо). Функціонування проекту після офіційної презентації. Аналіз результатів після фіналу проекту. Презентація власного навчального проекту.

4. Структура навчальної дисципліни (денна форма, заочна відсутня)

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин			
	денна форма			
	усього	у тому числі		
Лекції		практ.	с.р.	
<i>Змістовий модуль 1. Історико-теоретичні аспекти кураторської практики.</i>				
<u>Тема 1.</u> Вступ. Кураторство як предмет мистецтвознавчого вивчення.	10	3	2	5
<u>Тема 2.</u> Історія становлення кураторства.	10	3	2	5
<u>Тема 3.</u> Європейське мистецтво та мистецтво Сходу в сучасних кураторських проектах.	10	3	2	5
<u>Тема 4.</u> Українське кураторство.	11	3	3	5
<i>Разом за змістовим модулем 1</i>	41	12	9	20
<i>Змістовий модуль 2. Поліфункціональна роль куратора в системі сучасного мистецтва.</i>				
<u>Тема 5.</u> Кураторська діяльність в сучасному мистецтві.	11	3	3	5
<u>Тема 6.</u> Сучасна кураторська діяльність та арт-ринок.	11	3	3	5

Тема 7. Робота з текстами виставки. Програма реалізації проекту.	11	3	3	5
Тема 8. Реалізація кураторського проекту.	16	3	3	10
Разом за змістовим модулем 2	49	12	12	25
Усього годин	90	24	21	45

5. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Кураторство в системі мистецтвознавчого знання.	2
2.	«Початки» кураторства. Зародження фігури незалежного куратора.	2
3.	Найвидатніші куратори в музеях світу. Постать музейного куратора.	2
4.	Специфіка українського кураторства. Особливості харківського кураторства.	3
5.	Studio visit як важлива складова кураторської практики. Проведення інтерв'ю з художником.	3

6.	Робота над навчальним проектом: написання резюме, розробка дизайну, виготовлення реклами кураторського проекту	3
7.	Продовження власного навчального проекту (виставки): розробка дизайну, виготовлення реклами кураторського проекту, PR-заходів тощо.	3
8.	Презентація власного навчального проекту.	3
	Усього	21 год.

6. Теми занять для самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1.	Індивідуальні ролі в сучасному мистецтві: художники, теоретики, критики, куратори, галеристи, колекціонери, дилери та арт-менеджери.	5
2.	Основні аспекти дослідження світової історії та теорії кураторства.	5
3.	Кураторські проекти Америки та Азії.	5
4.	Приватна інституція як флагман презентації міжнародного сучасного мистецтва в Україні.	5
5.	Синтез різних мистецьких сфер в сучасних художніх проектах (музики, театру, кіно, літератури).	5
6.	Сучасні арт-ярмарки.	5
7.	Структура прес-релізу.	5

8.	Архітектура виставки.	10
	Усього	45 год.

7. Індивідуальні завдання

Індивідуальні завдання (публікації, виступи на студентських конференціях) обираються у відповідності з темами самостійної роботи.

8. Методи навчання

У відповідності до дидактичних завдань курсу: метод набуття знань, метод формування вмінь та навичок, метод формування творчої діяльності.

Згідно з характером пізнавальної діяльності: пояснювально-ілюстративний метод, метод проблемного викладання, дослідницький метод.

9. Методи контролю

Основною формою контролю є семінарські заняття, усні опитування та навчальний кураторський проект.

10. Розподіл отримуваних балів

Поточне тестування та самостійна робота								Сума балів	
Змістовий модуль 1				Змістовий модуль 2				Залік	100
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8		
11	11	11	20	15	5	5	12	10	

Заохочувальні бали надаються за:

- участь у студентських конференціях та олімпіадах (5 балів);
- публікації у наукових виданнях.

11. Шкала оцінювання знань, вмінь та навичок

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою
90 – 100	Відмінно
82 – 89	Добре
75 – 81	
64 – 74	Задовільно
60 – 63	
35 – 59	незадовільно з можливістю повторного складання незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни
1 – 34	

12. Критерії оцінки знань та умінь студентів першого (бакалаврського) рівня освіти з курсу «Основи теорії мистецтва»

90–100 балів («відмінно» за національною шкалою, **A** — за шкалою ECTS) може отримати студент, який в повному обсязі опанував матеріал курсу, творчо підійшов до виконання завдань, логічно побудував і професійно виконав усі завдання, надав додаткові варіанти за відповідними темами, крім того, брав участь в олімпіадах та у всеукраїнських та міжнародних наукових конференціях з мистецтва або дизайну.

82–89 балів («добре» за національною шкалою, **B** — за шкалою ECTS) отримує студент, який добре опанував матеріал курсу, вчасно та якісно справився з усіма поставленими завданнями, творчо підійшов до виконання цих завдань, але при цьому зробив декілька незначних помилок.

75–81 балів («добре» за національною шкалою, **C** — за шкалою ECTS) отримує студент, який в цілому добре опанував матеріал курсу, вчасно та якісно справився з більшістю поставлених завдань, достатньо творчо підійшов

до виконання цих завдань, але при цьому виконана робота мала значні недоліки.

64–74 бали («задовільно» за національною шкалою, **D** — за шкалою ECTS) отримує студент, який не в повному обсязі опанував матеріал курсу, справився з переважною більшістю поставлених завдань або виконав усі завдання на недостатньо професійному рівні, при цьому виконана робота мала значні недоліки (неохайність та запізнення з виконанням, відсутність творчого підходу тощо).

60–63 балів («задовільно» за національною шкалою, **E** — за шкалою ECTS) отримує студент, який в недостатньому обсязі опанував матеріал курсу, справився з основними з поставлених завдань, але при цьому виконана робота має багато значних недоліків (неохайність виконання, відсутність творчого підходу, невчасна подача виконаної роботи тощо)..

35–59 балів («незадовільно» за національною шкалою, **FX** — за шкалою ECTS) отримує студент, який не впорався із головними задачами дисципліни, тобто не опанував більшість тем курсу, пропускав заняття без поважних причин, допустив значну кількість суттєвих помилок при виконанні завдань. Про відсутність належних знань. У цьому випадку для отримання оцінки потрібна значна додаткова робота по виконанню усіх завдань відповідно програми курсу і повторна перездача.

1–34 балів («незадовільно» за національною шкалою, **F** — за шкалою ECTS) отримує студент, який не володіє знаннями з усіх модулів курсу, не виконав програми курсу і, відповідно, не впорався з поточними перевітками та не склав диференційного заліку. В цьому випадку передбачений обов'язковий повторний курс навчання.

13. Тезаурус дисципліни

№п\п	Англійська мова	Українська мова
1.	Art	Мистецтво
1.1	Contemporary art	Сучасне мистецтво
1.2.	Ukrainian art	Українське мистецтво
1.3	Digital-art	Цифрове мистецтво
2.	Artist	Художник
3.	Association	Угрупування
3.1	Artistic association	Художнє угрупування
4.	Biennale	Бієнале
5.	Curator	Куратор
5.1	Museum curator	Музейний куратор
5.2	Exhibitions curator	Незалежний куратор, куратор виставки
5.3	Performative curating	Перформативне кураторство
6.	Exhibition	Виставка
7.	Drawing	Малювання
8.	Gallery	Галерея
8.1.	Virtual gallery	Віртуальна галерея
9.	Postmodernism	Постмодернізм
10.	Synthesis of arts	Синтез мистецтв

14. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна:

1. Абрамович М. Пройти скрізь стіни/ Пер. З англ. О.Михеда. Київ: ArtHuss, 2018. 384с.
2. Баскар М. Принцип кураторства. Роль вибору в епоху переизбытка. М.: Ад Маргинем Пресс, 2017. 360 с.
3. Бурлака В. Історія образу. Мистецтво 2000-х. К.: Фонд підтримки візуальних досліджень, 2011. 206 с.
4. Ботанова К. Біг по колу. URL: <http://korydor.in.ua/texts/1336-bih-po-kolu>.
5. Вильямс Г. Как писать о современном искусстве. М.: Ад Маргинем Пресс, 2014. 368 с.
6. Герман Є. Історія дослідження художніх виставок як особливої форми репрезентації мистецтва ХХ – початку ХХІ ст. Українська академія мистецтва. Дослідницькі та науково-методичні праці. Київ, 2013. Вип. 21. С. 201–207.
7. Герман Є. Виставки Ель Лисицького та авангардний експозиційний дизайн як прототип сучасного кураторства. Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв: зб. наук. пр. Харків : ХДАДМ, 2014. Вип. 8. С. 10–15
8. Герман Є.С. Кураторська практика в сучасному мистецтві. Світовий досвід та український контекст: Дис... канд. мистецтвознавства. К., 2016. 309 с.
9. Герман Є. Типологія кураторства: історичні прототипи та сучасна термінологія. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв : наук. журнал. Київ : Міленіум, 2014. № 3. С. 197–203.
10. Герман Є. Українське кураторство першої половини 1990-х рр. та постать Олександра Ройтбурда. Традиції та новації у вищій художній освіті: зб. наук. пр. Харків : ХДАДМ, 2015. Вип. 3. С. 27–32.

11. Енциклопедія постмодернізму / під ред. Ч. Вінквіста та В. Тейлора; пер. з англ. В. Шовкун; наук. ред. пер. О. Шевченко. К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. 503 с.
12. Лекції Віктора Мизиано «Кураторство як форма нематеріального труда». URL : http://www.youtube.com/watch?v=GTZOM_DpWJg.
13. Мизиано В. Пять лекций о кураторстве. М.: ООО «Ад Маргинем», 2014. 256 с.
14. Нариси з історії образотворчого мистецтва України ІПСМ АМУ; ред.-упор. О.О. Авраменко; редкол.: В.Д. Сидоренко (голова), О.О. Авраменко, В.Я. Даниленко та ін.). У 2 кн. К.: Інтертехнологія, 2006. Кн.. 2. 656 с.
15. Обрист, Ханс Ульрих. Краткая история кураторства. Москва: Ад Маргинем Пресс, 2012. 256 с.
16. Острозька-Люта О. Кураторська позиція // Korydor. 2012. URL: <http://korydor.in.ua/texts/934-kuratorska-posytsiya>.
17. Павлова Т. Мистці українського авангарду в Харкові. Харків: Графпром, 2015. 474 с.
18. Сидор-Гібелінда О. Українці на Венеційській бієнале: сто років присутності. К.: Інформаційно-аналітична агенція «Наш час», 2008. 304с.
19. Сидоренко В. Візуальне мистецтво від авангардних зрушень до новітніх спрямувань: Розвиток візуального мистецтва України ХХ – ХХІ століть / ІПСМ АМУ. К.: ВХ [студіо], 2008. 188 с.
20. Скиба М. Класичний музей і сучасне мистецтво // Korydor. 2011. URL: <http://korydor.in.ua/texts/511-Klasichniy-muзей-i-suchasne-mistetstvo..>
21. Складенко Г. Від «Степів Європи» до «Бренд “Українське”»: реконструкція національного простору в проектах Юрія Онуха // «Бренд “Українське”»: Каталог. К.: ЦСМ при НаУКМА, 2001. С. 4 – 7.
22. Смит Т. Осмысляя современное кураторство. М.: Ад Маргинем Пресс, 2015. 168 с.

23. Соловійов О. Турбулентні шлюзи: Зб. статей / ПСМ АМУ. К.: Інтертехнологія, 2006. 196 с.
24. Федорук О. «Перший український проект» на Бієнале сучасного мистецтва // Перетин знаку: Вибрані мистецтвознавчі статті: У 3 кн. ПСМ АМУ. К.: Фенікс, 2007. Кн.. 2: Українська культурологія. Історія та теорія мистецтва. Постаті. Народна творчість. Рецензії. С. 138 – 150.

Додаткова:

25. Беньямин В. Произведение искусства в эпоху его технической воспроизводимости. Избранные эссе. М.; Медиум, 1996.
26. Велика несподіванка. К.: Національний художній музей України, Фонд Рената Ахметова «Розвиток України», 2010. 56 с.
27. Відкритий світ. Вісник Міжнародного фонду «Відродження, напрямку «Культура» та відділу зв'язків з громадськістю. К., 2001. 15 с.
28. Гудімов П. Бути куратором. URL: <https://center.ucu.edu.ua/buty-kuratorom/>
29. Заручник в НХМУ. Серія перформансів у Національному художньому музеї України, грудень 2010 – квітень 2011. Каталог проекту. URL: http://youreflect.me/hamu_ukr.pdf.
30. Інтервали: Космізм в українському мистецтві ХХ століття: книга-каталог / ред. пер. Ф. Сидорук / Фонд «Нове творче об'єднання». К.: Вид-во Раєвського, 2000. 263 с.
31. Київська мистецька зустріч : нове мистецтво Польщі, України, Росії: Каталог виставки / Під ред. В. Сахарук. К.: Центр «Український дім», Галерея «Аліпій», 1995. 129 с.
32. Лелик М.Б. Роль кураторів у формуванні артсередовища і сучасних тенденцій у мистецтві. URL: https://nlu.org.ua/storage/files/Infocentr/Tematich_ogliadi/2021/Kurator.pdf
33. Маркаде Ж.-К. Малевич / Під ред.. Т. Огаркової, Н. Самрук. К.: Родовід, 2013. 304 с.

34. Мистецькі імпресії: малярство, графіка, скульптура, інсталяція: Каталог виставки. К.: Центр «Український Дім», галерея «Аліпій», 1994. 157 с.
35. Мистецький арсенал організував дискусії щодо ролі куратора в сучасному українському мистецтві URL: <https://cases.media/news/mistECKii-arsenal-organizuvav-diskusiyi-shodoroli-kuratora-v-suchasnomu-ukrayinskomu-mistectvi>
36. Носко К. Виставки руками та очима художників: експозиції, що увійшли в історію мистецтва. URL: <https://suspilne.media/114928-docudays-ua-ta-francuzka-vesnaak-projdu-t-kinofestivali-vesni-pid-cas-zorstkogo-karantinu-v-kievi/>
37. Павлова Т. Василь Єрмілов жде весну. К.: Родовід, 2012. 108 с. [Мала серія українського модернізму].
38. Павлова Т. Carte blanche Анатолія Петрицького. К.: Родовід, 2017. 119 с. [Мала серія українського модернізму].
39. Парниковий ефект: Каталог виставки / Під ред. О. Соловйова. К.: ЦСМ при НаУКМА. К. 1995. 25 с.
40. Перевірка реальності / Під ред. В. Бурлаки. К.: Фонд Віктора Пінчука, 2005. 95 с.
41. Продавай, зброє! : Каталог виставки / Під ред. В. Бурлаки. К.: Фонд Віктора Пінчука, 2004. 168 с.
42. «Професія куратор: про мистецтво з турботою». URL: <https://artsvit.dp.ua/news/profesiya-kurator-promistectvo-z-turbotoyu/>
43. Сидор-Гібелінда О. Неіснуюча виставка. К.: ЦСМС, 1995. 38 с.
44. Тіхоновська І. Мистецтво вимагає капіталовкладень. Ринкові правила відформовують український галерейний бізнес. URL: http://sn-philculpol.cfuv.ru/wp-content/uploads/2016/12/018_krup.pdf

45. Хофман В. Основы современного искусства: Введение в его символические формы / Верман Хофман. СПб.: Академический проект, 2004. 559 с.
- 46.20 кураторів – адептів сучасного підходу до історії мистецтва. URL: <http://cedra.kiev.ua/2018/08/03/20-kuratoriv-adeptiv-suchasnogo-pidhodu-do-istoriyi-mistetstva/>
47. Art since 1900: modernism, antimodernism, postmodernism / [H. Foster, R. «Terra Incognita», Y. Bois, B. Buchloh]. London : Thames & Hudson, 2007. 704 p.
48. Babij L. A Short Guide to Contemporary Art in Ukraine // Art margins online. 2009. URL: http://www.artmargins.com/index.php?option=com_content&view=article&id=459%3Aa-short-guide-to-contemporary-art-in-ukraine&Itemid=68.
49. Bennet T. The birth of the museum: history, theory, politics. London : Routledge, 1995. 288 p.
50. Bude H. Curator as Meta Artists / Heinz Bude // Texte Zur Kunst. 2012. № 86. P. 108–119.
51. Buren D. Exhibition of an exhibiton / Daniel Buren // The Biennial Reader. Anthology of large-scale perennial exhibitions of contemporary art // [ed. by E. Filipovic, M. van Hal, S. Ovstebo]. Bergen : Kunsthall Bergen, Ostfildern : Hatje Cantz Verlag, 2010. P. 201–211.
52. Fleck R. Teaching curatorship? // Manifesta Journal. 2008. № 4–6. P. 24–27.
53. Grasskamp W. «Degenerate art» and Documenta I : Modernism ostracized and disarmed // Museum culture : histories, discourses, spectacles / [ed. by Sherman D. J., Rogoff I.]. London : Routledge, Minneapolis : University of Minnesota Press, 1994. 320 p.
54. Grasskamp W. For example documenta or how art was produced? // Thinking About Exhibitions / [ed. by Greenberg R., Nairne S, Ferguson B. W.]. New York : Routledge, 1996. P. 48–56.

